

Мирјана Матарић-Радованов

Данда

Један је сат, уморне смо од рада, погледамо на часовнике. . . У то исто време, свакога дана, радни елан мало опадна и некако саме од себе остављамо посао и започињамо лаке, свакидашње разговоре: о кројачицама и њиховој алкавости, о безобразлуку кућних помоћница, о свекрвама и дечјим болестима. Понекад се разговор води о зимници, ценама, о неком филму или књизи. Данас је нешто сасвим ново: бирамо и претурамо по дечјим именима. Тражимо име за дете, кога, додуше, још нема и није чак ни на путу, али, боже мој. . . У томе ми помажу колегинице:

— Војислав. Ето, то је изванредно име — каже госпођа Братић, изговарајући оно „изванредно” сасвим назално. Француски је за њу одувек био више него њена струка.

— „Александра” — каже Бранкица. „То је лепше од мушког имена Александар. А може се и лепо тепати: Ања, Сања. Саша, Сандра, Санда. . . ”

— „Санда. . . Данда. . . ” наставих и ја, а у сећању ми искрсну лик моје школске колегинице Данде.

Висока, витка, црних извијених обрва и зелених, дивних очију под дугим, тамним трепавицама. Данда. Данда. Ишли смо у исти разред мешовите гимназије почевши од мале матуре. У шестом „б” разреду били смо сви још деца, неразвијени и неспретни, нејасних чежња и маштања. А она је била годину дана старија, зрелија и већ права лепотица. Једна од три кћери чика Стеве „тишлера”. Није ни знала колико је лепа, јер су најстарију Веру сматрали лепотицом. Међутим, била је јака црнка, помало груба, спортисткиња. Данда је била далеко женственија. Тананог струка и заобљених бокова. Још помало девојачки мршава, мало пунијих ногу (због својих детињи танких, колективно смо јој завидиле и тврдиле да су њене предебеле). Али, оно што ју је чинило лепотицом, то су

биле очи. Велике. Дугуљасте, Тамно зелене. Чудне и недокучиве. По њима је, као по површини планинског језера, играла сенка дугих, тамних трепавица.

Била је ћутљива и никад нисмо знали шта мисли. Само се смешила. Нечујно. Није била баш сјајан ђак. Нарочито је страховала од руске граматике (Матуру је дуго потом сањала и будила се сва ознојена). Филозофија јој је загорчавала живот, физику је једва извлачила за позитивну оцену. Што се тиче хемије, ту смо се сви, мање више, уздали у добро срце наше „хемичарке“, старе и доброћудне. Кад би је професор прозвао устајала је лагано, наизглед мирно, у ствари резигнирано, као неко ко од тога не очекује ништа добро, али не може ни избећи; седала би мало на клупу иза себе, десном руком привлачила свеску да би могла крадом из ње читати, а левом руком нервозно намештала немирне чепурке с чела. Имала је слабу, увек масну, кестењасту косу. Ујутро је долазила с брижљиво увијеним коврцама али до подне јој је коса већ висила у неједнаким, slabим праменовима. Уствари, сад кад до детаља мислим о њеном изгледу, видим да ништа на њој није било савршено сем очију а, ипак, била је лепотица. Нарочито међу нама, неразвијеним шипарицама.

Долазила је код мене годинама. Сматрало се да смо другарице, чак блиске, али никада од ње нисам чула ни једне личније, интимније реченице. Преписивала је домаће задатке из руског, ређе из неког другог предмета и слушала ме пажљиво. Слушала је боље него ико. То је заиста умела. И смешила се. . . То је било све. . .

У шестом разреду смо правили екскурзију у Омиш и Сплит. Те ђачке екскурзије су ми најлепша успомена, иако су увек биле до крајности исцрпљујуће. Ипак, престајала би стална брига око одговарања за оцену и понављања старог градива. Сем тога, ићи на море, у пролеће, и то са младом „разредном“ која нам је иначе била загоњетнија (и симпатичнија) од других професора, све је то обећавало пуно неочекиваних узбуђења.

Некако баш на овој екскурзији схватили смо да више нисмо деца. Дошло је то само по себи, неочекивано. Прво, наша „разредна“ се цело време опходила с нама другачије него у школи. Обраћала нам се као себи равнима, чак је и пушење дозволила. Само на екскурзији, наравно, али ипак. Међутим, можда зато што нам није било забрањено, нико се није специјално трудио ни да пуши. То је престало да буде подвиг за који се може зарадити укор директора, а можда и искључење.

„Разредна“ је и сама пушила. Чак је нудила и децкаке око себе. Они су одбијали, црвенели, неспретно се гурали да јој припале цигарету. Волели смо што је баш она пошла с нама. Стрепели смо да нас не „усреће“ с „хемичарком“ или, још горе, с „физичарком“. Ко зна како би онда све изгледало. „Разредна“ је била млада, озбиљна, строга (изгледа највише према себи самој), правична и можда мало суха. Ипак, осећали смо да се иза тога крије

топла и драга особа. Нисмо о њој знали ништа, нагађали смо много, а интересовало нас је све. Зашто се није удала? Веровали смо у неку велику, несрећну љубав. . . и дивили јој се. Мислили смо на то док нас је у разреду испитивала о Светозару Марковићу или Страхимиру Крањчевићу, па нисмо смели да је гледамо у очи, чинило нам се да ће из њих прочитати све.

Предавања из српског језика и књижевности припремала је крајње студиозно, тако да су нам друштвене и политичке прилике у доба Светозара Марковића или социјална лирика Страхимира Крањчевића сасвим дојадили. Али, није нам било спаса. Што се тиче француског који нам је такође она предавала, читали смо прилично, преводили којекako (уз помоћ књиге чије смо редове — као торту — филовали преводом) а граматику нисмо знали баш никако. Сада, идући на екскурзију, заборавили смо на све то и пошли ка мору и сунцу.

Кад смо стигли на море, прва се свукла и остала у купаћем костиму из два дела (а они су тада били ређи него бикини данас). Била је лепа, девојачки грађена, финих, уских бокова и чврстих ногу. Боље од свих мушкарца скакала је и ронила, а плувала је тако далеко и дуго да смо заборавили и да је ушла у воду. Како нам је импозовала због тога! А нама, уствари, није било лако свући се први пут пред децаима из разреда. Знали смо да само то чекају па да нас добро осмотре од главе до пете и после насамо коментаришу. Лако је било Данди да се не стиди. Лепо је изгледала, а сем тога њој и није било стало ни до једног дечка у разреду. Видела је само Радића, а он је њу.

Ко зна кад је започела та симпатија. Пошто су обоје били тихи, и старији од нас, развила се у љубав пре но што смо је приметили. На путу до Омиша, у возу, стално су седели заједно. Чак су и ствари носили у једном коферу. Увече, кад смо се ми остали играли „географије“ и једног врло умереног облика „фота“, они су сами стајали на прозору. Изгледа да нису ништа ни говорили. Ноћу су лежали на истој клупи. Није нам било јасно како су обоје могли стати на једну уску клупу, и још да им није тесно. . . А ми смо се свађали око места, спавали на смењу, жалили се да је уско и тврдо. Али они. . . Били су као једно. Увек су се држали за руке, загрљени, уткани једно у друго испреплетани као бршљан. Гледали смо их крадом, завидели, оговарали, тобож згражали се. Нисмо схватили али смо завидели. Држали смо их стално на оку. Били су нам главна забава. А они? Мислите да су то примећивали? Да су уопште марили за нас? Као да су лебдели. Можда нису знали ни где су, ни куда идемо, ни да је „разредна“ с нама. . . Школа, за њих није постојала. Осим, можда, као оквир за њихову љубав. Као могућност да се виђају сваког дана, да буду у истој учионици, да удишу исти ваздух. . . А никада нису ништа говорили. Ишли су ћутећи, као у трансу. Сећам их се

само припијених тако једно уз друго, ћутљивих, занетих. То је, уосталом, све што смо видели и знали о њима. Пошто нас нису ни примећивали и пошто се нису крили од нас, нисмо имали жељу да их уходимо. Пустили смо се и сами радосном узбуђењу једне двонедељне екскурзије. Били смо далеко од куће, с једном младом наставницом која није друговала с нама али нам није ни сметала. Просто, била је ту, уживала на свој начин у мору и сунцу и свему око себе, и чувала нас тако вешто да то нисмо ни примећивали.

По
ве
ба

Конечно смо могле да правимо сложене фризуре (за које су нам маме код куће говориле да не одговарају нашим годинама) могле смо по вољи да се облачимо (а да нас не грде што се кинђуримо), да идемо на игранку (с „разредном”, додуше, али шта то мари?) и да останемо чак и до једанаест сати увече, а потом да се све искупимо у једној соби и препричавамо шта је којој партнер рекао и како нам се који допада. Било је уживање гледати звезде и слушати шум мора до дубоко у ноћ (а да нас нико не тера у кревет) и знати да је серенада под прозором упућена једној од нас или свима, свеједно, и да ће нас мештани сутра опет критички гледати на плажи и звати „шинориња”, а увече на игранци правити комплименте као правим одраслим девојкама. Осећале смо се тако одрасло, женски, важне. . .

Дандина и Радићева љубав цветала је поред нас; остављали смо их на миру, помало се и саме „зацонавале” у мештане, загребачке студенте који су ту такође дошли на екскурзију, у све редом, жестоко, озбиљно, све до једне. Без изузетка. Ако је дотле и било мање или више зрелих међу нама, сада је та разлика нестала. Биле смо далеко од куће, било је пролеће, а екскурзија је имала да траје само две недеље. Било је питање части заљубити се, причати о томе увече, кад се све искупимо у једној од соба; оне храбрије су већ и прошетале с неким од мештана или студената и измењале адресе.

И тако, екскурзија се ближила крају. . . Једнога дана смо направили краћи излет до Супетра на Брачу. Сећам се само пристаништа окупаног сунцем и воде покривене белим пихтијастим печуркама, које наше оскудно знање из биологије није могло одгонетнути. Нисмо знали јесу ли то медузе, шкољке, рибља јаја или било шта друго, али било је то нешто лепо, нешто што је увеличало наш доживљај. Нешто што се памти. Ништа слично, нисам видела ни пре ни после тога. Цео залив је процветао и беласао се на сунцу. Било је топло, ваздух је просто треперио а ми смо шетали уз обалу, пели се до месног гробља, читали избрисане натписе, брали цвеће и били ван себе од лепоте, радости и сунца. . .

Кад смо се вратили, понели смо собом медузе (решили смо да беле пихтијасте клобуке сматрамо медузама. Тако је било најједноставније), али су се на сухом испиле и оставиле за собом нешто мутне воде која је посте-

пено сасвим испарила. Тако је ишчилела и лепота овог дана и наша цела екскурзија.

Сели смо у воз, мало уморни и ђутљиви, и вратили се кућама. Загрепчани нису писали, ни мештани такође, није више било серенада, морале смо опет ђачки сплести своју косу и обући црне кецеље с белим крагнама, а „разредна” нас је као и пре испитивала: друштвене прилике у доба Светозара Марковића и социјалну лирику Силвија Крањчевића. Све је било по старом, прошло је као сан у који се могло и посумњати да није било Данде и Радића, тог вечитог пара сраслог заједно, испреплетаног као бршљан, лепог и занесеног, занесенијег него икад пре. Сад су и професори већ приметили, било је и алузија, али њима је било свеједно. Ништа није озбиљно претило њиховој љубави. Бар тако је изгледало.

И тако, свршила се школска година. Обоје су прошли без слабих оцена. Некако се све срећно завршило. Она је ишла у Србију на летовање, а он у Срем код родитеља. И ја сам ишла с њом на летовање. Организовала га је школска поликлиника уз сарадњу омладинске организације. Било нас је много, из свих средњих школа. Не сећам се детаљно тог летовања. Србија за мене откровење. Проплани, брежуљци, кућице. По цео дан била сам с Милошем. Трчали смо пољима, такмичили се у бацању камена, читали „Вертера” и причали о Нексеу. Он је сликао србијанске пејзаже и поклањао ми их, а ја сам га увече пред домом учила да игра „Танго пред смрт”. Свици су светлוצали а зрикавци зрикали. . . Нисам обраћала пажњу на Данду тада. Била сам срећна што Милош хвата свице и ставља их у моју косу правећи блиставу дијадему. . . Чинило ми се да ме у животу чекају још многе лепе ствари. . .

Данда није играла. Понекад само са Сељом. Био је то дечко који ме је, не знам зашто, у свему подсећао на пужа. Некако је гмизао и био љигав. Вечито је нешто шмрцао и вукао неке пијавице. Био је туђав и мени одвратан. Певао је прелепо на талијански, помало женски начин. Био ми је одвратан чак и ако се није поредио с плећатим и доброћудним Радићем. Ипак, све чешће смо га виђали с Дандом док коначно нисмо дошли с летовања са сазнањем да они „иду” (тако се то у наше време звало), забављају се. Нико ме ништа није било јасно, али било је то табу. О томе се није говорило, а није било кога питати. Било је јасно да ни Данда ни Радић неће о томе проговорити ни речи. А седели су и даље у истој учионици и гледали се. . . Све је било исто као и пре, па ипак. . . Она је свако вече шетала корзоом са Сељом. Ђутећи. Али то није било оно исто ћутање које је раније „водила” с Радићем. Шетали су од угла до угла, па натраг. И тако свако вече од шест до осам, а онда је он отпрати до трамваја. И тако свако вече. Док га Данда није отерала од себе. Али, то ми је испричала тек пет година доцније, кад смо се нашле у Београду на студијама. Али, тада у гимназији, она се виђала са Сељом, а Радић с једном балерином из позоришта.

По
БЕ
СА

Само, свима је било јасно, није то оно право. . . После је Радић стално мењао девојке, а Данда није гледала никог. Трудила се да положи матуру.

По
ве
ља

Једнога дана, један наш колега, брљив дечко, иако не лош, рече нешто непријатно за Данду пред Радићем. Ко зна зашто. Мало се правио важан. Њих двоје се одавно већ нису виђали заједно. Радић је често био у друштву с једном раскошно грађеном плавушом, атлетичарком и ми смо, полако, пред страхом од матуре, заборављале на њихову причу. Дечко није довршио реченицу о Данди кад га је Радић ошамарао тако да је одмах пао. (Радић је био од оних снажних и доброћудних момака који мрзе самога себе због своје снаге, и морају да се труде да и нехотице ломе све око себе. Био је добар, али преке нарави). Одмах му је помогао да се дигне и видело се да му је јако жао. Међутим, ствар се још одмах ту, на лицу места, уредила без речи и објашњења. Нико се није ни за кога љутио. То је једно посебно мушко витешко за које жене немају смисла.

Прошло је време, матурирали смо и разишли се; неки су остали на Вишој педагошкој школи, неки се поejншили и поуздавали, запослили или прешли на студије у Загреб и Београд. Радић је уписао немачки, Данда француски језик. Али, она се убрзо удала и напустила студије, пошто је добила ћеркицу.

После више година скупиле се нас неколико да је посетимо. Отворила нам је врата, и запањила се. У домаћој хаљини и с кецељом, чупава на домаћи начин. Претворила се у дивну, расну, набујалу младу жену. Млечно беле коже, облик груди. Била је дивна. Сигурна у себе, толико другачија Данда. Увела нас је у лепо намештену собу с персијским ћилимима, сликама, телевизором. За нас, студенте, био је то знак срећности, брачности и ко зна чега још. Била је некако зрелија, сигурнија од нас, можда смо јој мало и завидели. Њена мала девојчица нам је рецитовала, певала, окретала хула-хоп. Данда је често помињала свог мужа, на путу је, рече; распитивала се као из неке даљине о свима, па и о Радићу. Али, тако мирно, обично. . . Као да је све то било давно. . . тако давно. . .

Доцније, једном, рекла ми је као да је све то било.

На оном летовању у Србији није примила ни једно писмо од Радића, па је из пркоса пошла са Сељом иако јој је (као и мени, помислих) био одвратан. Радић је, ништа не схватајући, из повређеног поноса пошао са балерином. Ни једно није покушало да разјасни ствар. Ко зна где су се изгубила писма која је Радић упорно слао. Она их никада није примила. Тек на студијама он је покушао да јој се приближи. Али, све је било другачије. Било је касно. Сувише дуго су играли игру гордости и љубави. Нису могли више наставити тамо где су некад стали. И она се удала из разочарења што је живот престао пре но што

је стварно и почео. Он и даље студира и виђа се увек са упадљивим лепотицама.

Срела сам Данду недавно. Дете јој иде у школу. Причале смо о свему и свачему. Питала сам је понешто. Рекла ми је да је све то било тако давно, да се и не сећа више, да смо били деца у то време. Жао јој је само што није завршила студије. Не знам. . . Не знам, верујте. Иако смо биле другарице, чак блиске, никада нисам знала шта мисли. Никада.

Да, то је Данда. Санда. Александра.